

Bør Norge tillate polygame ekteskap? En verdikonflikt i et pluralistisk demokrati

Paul Leer-Salvesen

Universitetet i Agder

Introduksjon

I dette kapitlet vil jeg diskutere polygame ekteskap og drøfte spørsmålet om Norge bør legalisere en samlivsform der tre eller flere personer lever sammen som gift. Temaet er sammensatt. Det har en individualetisk side som kan formuleres slik: Er det moralsk forsvarlig å inngå ekteskap med flere personer samtidig? Det har også en samfunnsetisk side: Bør det norske samfunnet anerkjenne polygame ekteskap og institusjonalisere disse som sidestilt med monogame ekteskap? Endelig har spørsmålet en rekke juridiske sider. Det finnes forbud mot polygame ekteskap i straffeloven. Dessuten må ekteskapsloven, arveloven og flere andre lover endres om polygame ekteskap skal tillates. Til sist inneholder casen en mulighet til å diskutere forholdet mellom juss og etikk, to områder som saktens er intimt forbundet, men som likevel ikke er sammenfallende. Det finnes praksiser som av mange blir oppfattet som umoralske, men som likevel ikke er ulovlige. Og motsatt finnes det handlinger som ikke er lovlige, men som likevel kan bli funnet å være moralsk forsvarlige. Slik er denne artikkelen også et bidrag til diskusjonen om hvilke fenomener en bør

bruke lovverket til å bekjempe eller forsvare, og hva som bør bli værende i den etiske diskursen uten at man blander inn jussen.

Jeg vil først reflektere over noen viktige endringer i synet på samliv og ekteskap i Norge. Dernest vil jeg diskutere forholdet mellom juss og etikk på feltet. Polygamiet ble praktisert tidlig i Israels historie og praktiseres fortsatt i muslimske land. Det finnes stadig koblinger mellom religion og polygami som gjør at vi må vie dette temaet oppmerksomhet. Mot slutten drøfter jeg Martha C. Nussbaums posisjon, der hun hevder at staten ikke skal blande seg inn i voksne menneskers samliv når det etableres i frihet mellom voksne personer. Jeg tar stilling til dette spørsmålet normativt.

Samlivsjuss i 1972, 1993 og 2009

I Danske Lov fra 1683, som stort sett ble gjort til Norske Lov i 1687, heter det: «Hvilken Ægtemand eller Ægtekvinde, der inlader sig med en anden i Ægteskab, bør at miste sin hals» (Birkler, 2012, s. 27). Tøffere kan ikke lovreguleringen bli!

Bigami innebærer at man har to ektefeller. Lovene om ekteskap og skilsmisse i vårt og de fleste andre land krever at første ekteskap skal være oppløst før man inngår et nytt, dette for å unngå bigami. *Polygami* betyr at man er gift med flere ektefeller på samme tid, noe som står i motsetning til *monogami*, som bokstavelig talt betyr én ektefelle. Andre ord på feltet er *polygyni*, der én mann har flere koner, og *polyandri*, der én kvinne er gift med flere menn (Birkler, 2012, s. 27). Det sistnevnte er imidlertid svært sjeldent. I de fleste kulturer vi kjenner til, som praktiserer polygami, er det én mann som har flere kvinner.

I 1972 fjernet Stortinget to paragrafer fra straffeloven av 1902 som innebar strafferettslig regulering av voksne menneskers samliv. Den første var den såkalte konkubinatsparagrafen, som gjorde det straffbart «å dele bord og seng» uten å være gift. Den andre gjaldt forbudet mot seksuell omgang mellom menn (seksuell omgang mellom kvinner «fantas ikke»). Temaene hadde vært opp til debatt en rekke ganger helt siden 1950-årene. (Ragnhild Hennum i Brantsæter et al., 2001, s. 85). Men det var først i 1972 argumentasjonen mot å bruke straffeloven for å hindre samboerskap

og homoseksuell praksis vant frem. Et stort flertall i Stortinget stemte for å fjerne begge bestemmelsene (Ragnhild Hennem i Brantsæter et al., 2001, s. 89). Men Per Lønning, som på mange måter var en konservativ biskop, støttet reformene. Han var sikkert ikke særlig positivt innstilt til verken samboerskap eller homoseksuelle forhold, men han forsvarte prinsippet om at dette ikke er felt i samfunnsetikken som straffelov og politi bør beskjefte seg med. Nå var det nok i 1972 lenge siden politiet ble satt inn i kampen mot samboerskap. Men homofile menn fikk hardhendt behandling av politiet til langt ut i 1990-årene. Dette har norsk politiledelse offentlig beklaget så sent som i juni 2019 (Pettersen, Staude, Grøndahl & Drabløs, 2019).

1972 er et viktig år i norsk samfunnsetisk og politisk historie. Da bestemte den lovgivende forsamling at Norge ikke skulle bruke straffelov, rettsvesen og politi til å bekjempe samboere og homofile som praktiserte andre samlivsformer enn majoriteten av den norske befolkning. Prinsippet om at frivillig seksuell omgang mellom samtykkekompetente voksne ikke skulle bekjempes med lover, ble slått fast. Det betydde ikke nødvendigvis at stortingsflertallet eller majoriteten av den norske befolkning i 1972 mente at samboerskap og homoseksuell praksis var moralsk riktig. Men det betydde at flertallet anerkjente at disse spørsmålene hører hjemme i den etiske diskursen og ikke i jussen. Dette var et viktig skritt i retning av å akseptere mangfold og ulike moralske syn og praksiser i et pluralistisk demokrati.

I 1993 kom partnerskapsloven, som ga to mennesker av samme kjønn rett til å registrere sitt forhold som en institusjon som liknet ekteskapet. Partnerskapet innebar mange av de samme plikter og rettigheter som i ekteskapet, med tanke på felles eiendom, arv og muligheten til å være hverandres nærmeste pårørende. I 2009 ble så selve ekteskapsloven endret slik at ikke bare en mann og en kvinne kunne bli gift, men også to personer av samme kjønn. Man fulgte umiddelbart opp med seremonier for borgerlig inngåtte ekteskap, og fra 2015 ble det også åpnet for vigsel av likekjønnede par i Den norske kirke.

I løpet av få tiår har endringene i synet på sex og samliv vært store i det norske samfunnet og dermed også i kirkene. Størst endring har det vært i Den norske kirke. I 1950-årene ble samboerskap og homoseksuell

praksis kraftig fordømt av bispemøtene (Halvor Moxnes i Brantsæter et al., 2001, s. 57–83). Men da jeg intervjuet 19 norske prester i Oslo, Agder og Telemark i 2005, fant jeg blant disse ingen prester som ville kalle samboerskap for synd. De fremhevet ekteskapet som en bedre ordning enn samboerskap, men her var det tale om ulike etiske syn, ikke fordømmelse. 14 av de 19 prestene anerkjente homofilt partnerskap som en etisk forsvarlig samlivsform (Leer-Salvesen, 2005). Kirkemøtet i 2015 slo fast at Den norske kirke anerkjenner to ekteskapssyn i kirken; det tradisjonelle, som reserverer ekteskapet for én mann og én kvinne, og det nye, som også anerkjenner at likekjønnete par inngår ekteskap. Det finnes fortsatt motstand mot dette kompromisset, men et flertall i Den norske kirke har akseptert teologisk og etisk pluralisme i ekteskapsspørsmålet. Men ett sted går grensen, i hvert fall foreløpig: Ekteskapet er forbeholdt et monogamt parforhold, en tosomhet. Det nye er at heteronormativiteten (påbudet om at seksuelt samliv bare skal skje mellom mann og kvinne) er forlatt i ekteskapsloven og blant flertallet i Den norske kirke. Men «monogaminormativiteten» er i behold. Det heter i den nye ekteskapsloven fra 2009: «To personer av motsatt eller samme kjønn kan inngå ekteskap» (§ 1) og «Kvinner og menn har samme rett til fritt å velge ektefelle. Ekteskap skal inngås av egen fri vilje og med eget samtykke» (§ 1b). Med andre ord: Vi velger fritt, men vi får bare lov til å velge én.

Hva skal være tillatt, og hva skal være forbudt?

Staten vil altså ikke lenger blande seg inn i voksne menneskers seksuelle privatliv slik den har gjort i århundrer med de kristne kirkenes støtte. Men det finnes likevel fortsatt grenser for hva borgerne kan tillate seg å gjøre i seksualitetens navn, og noen av disse grensene er skjerpet i senere år, for eksempel i vår nye straffelov av 2005, som ble tatt i bruk i 2015. Voldtekt straffes for eksempel betydelig strengere i dag enn i 1972. Det samme gjelder seksuell omgang med mindreårige, på nettet og i virkeligheten. Man kan diskutere hvor strengt seksualforbrytelser bør straffes, og hvilke utøvere som bør få behandling i stedet for straff, eventuelt begge deler. Men selve prinsippet om at seksuell vold, tvang til seksuell omgang

og utnyttelse av makt og avhengighetsforhold skal straffes, ser det ut til å være konsensus om i vårt land.

Her har utviklingen gått raskt. Et tankevekkende eksempel er synet på voldtekt innen ekteskapet. Dette fenomenet «eksisterte ikke» for få tiår siden. Forbudet mot ekteskapsvoldtekt kom med i straffeloven av 1902. Men den første høyesterettsdommen for denne typen voldtekt kom i 1974 (Norsk retstidende, 1974, s. 1121). Det er flere eksempler på at anmeldelser for voldtekt innen ekteskap ble lagt bort eller bagatellisert som «hardhendt kurtise» av politi og rettsapparat. I takt med økende kvinnefrigjøring og likestilling i vårt land har synet på vold og voldtekt innen ekteskapet endret seg, og straffep praksis på feltet er skjerpet. Men ennå er det slik at en svært liten prosent av anmeldte voldtekter fører til domfellelse. Sannsynligvis er ikke grunnen lenger at et patriarkalsk rettsapparat mener kvinner bør finne seg i «hardhendt kurtise», eller at de ved sin adferd «ber om det». Årsakene til at så få blir dømt for voldtekt, er nok heller å finne i manglende ressurser til etterforskning, og i at beviskravene er svært høye.

Hvor mye skal kriminaliseres, og hva skal overlates til grupper eller den enkeltes moralske skjønn i seksuell praksis? Utviklingen er ikke rettlinjert når det gjelder dette spørsmålet. På den ene siden er samboerskap og homoseksuell praksis avkriminalisert, og temaene har dermed flyttet seg fra jussen til etikken. Men på den andre siden straffes voldtekt, seksuell omgang med mindreårige og utnyttelse av stilling og maktposisjon strengere enn før. Særlig har strafferammene for voldtekt blitt utvidet (NOU 2008: 4). Her velger man å bruke strafferetten for å beskytte svake parter, og dette gjenspeiler på mange måter det som har skjedd innenfor kvinnesyn og barnesyn de siste tiårene. Kvinner og barn er ikke lenger menns eiendom, og dermed får de en annen rettsbeskyttelse enn tidligere i historien. Dette er spørsmål jeg tror det hersker konsensus om i vårt samfunn, fordi det handler om å bruke straffelov og rettsapparat til å bekjempe vold og beskytte svake parter. Likevel er det to fløyer i debatten om hvor mye juss vi skal ha på feltet, henholdsvis maksimalister og minimalister, som Nils Christie kalte posisjonene i boken *En passende mengde kriminalitet* (Christie, 2004). Han betegnet seg selv som minimalist og ville begrense bruken av politi, rettsvesen og straff mest mulig.

Sexkjøpsloven

I 2009 ble den såkalte sexkjøpsloven innført i Norge. Det ble gjort ved tilføyelser i straffeloven som ble videreført i den nye straffeloven i § 316. Her gjøres kjøp av sex straffbart. Det spesielle er at fenomenet prostitusjon ikke er straffbart i seg selv, bare den ene parts handlinger i transaksjonen. Det er lov å selge sex, men ikke å kjøpe sex. Begrunnelsen er at man ikke ønsker å legge sten til byrden for vanskeligstilte kvinner (og noen menn) ved å kriminalisere atferden deres, men heller ønsker å ramme dem som utnytter andre ved å kjøpe seksuelle tjenester. Dette er, så vidt jeg vet, det eneste tilfellet der Norge i dag bruker straffeloven mot seksuelle handlinger som gjøres frivillig av samtykkekompetente voksne mennesker, bortsett fra polygamiet.

Denne loven var omstridt, og debatten har blusset opp igjen i senere år. Jeg var motstander av loven da den kom. I 2006 skrev Kirsten Frigstad og jeg en kronikk i Klassekampen med tittelen «Kriminalisering ‘til kvinnenes beste’?» (Leer-Salvesen & Frigstad, 2006). Kirsten Frigstad er en av veteranene i arbeidet for prostituerte i Oslo. Vi argumenterte mot kriminalisering av kjøperne – av to grunner: All historisk erfaring sier at kvinnene får det verre når politiet og staten går inn. Vi mente at prostitusjon skal betegnes som umoralsk, men at det virker mot sin hensikt å kriminalisere. Vi skrev følgende:

Bekjempelse av prostitusjon er ikke mulig uten at kvinneorganisasjoner og samfunn viser kvinnene i prostitusjonen respekt og solidaritet. Vi må kjempe sammen med dem mot enhver form for undertrykkelse, vold, overgrep og stigmatisering. Vi har allerede lover mot slaveri, salg av mennesker, kidnapping, utnyttelse av barn, hallikvirksomhet og så videre. Vi trenger virkelig ikke flere lover på dette området. Det vi trenger er at myndighetene i det enkelte land følger opp denne lovgivningen! Vi trenger også menn som bryr seg, menn som tør å si til sine brødre og kamerater at det faktisk ikke er ålreit å kjøpe sex. Ja, kanskje vi trenger en slik type moralisering i mannsmiljøene i stedet for kriminalisering.

Jeg har sjelden fått så mye pepper for en tekst. Vi ble beskyldt for å forsvare prostitusjon og sexkjøp. Mange av de som argumenterte mot oss,

fikk ikke med seg at vårt anliggende var at prostitusjon og kjøp av sex er umoralsk, men at dette ondet må bekjempes på andre måter enn gjennom kriminalisering. Ti år etter at loven ble innført, foreslo flere politikere å avskaffe den igjen (Skurdal, 2018). Det er jeg faktisk imot. En avkriminalisering vil sende ut helt gale signaler om at det igjen er i orden å kjøpe sex.

Mer enn én ektefelle?

Etter at konkubinatsparagrafen ble opphevet i 1972, er situasjonen i vårt land at stat og rettsvesen ikke lenger blander seg inn i hvem voksne frivillig «deler bord og seng» med. Dette gjelder også spørsmålet om hvor mange man lever sammen med og har seksuelt samliv med. Det er med andre ord ikke forbudt for norske kvinner og menn å leve sammen med flere partnere i et samboerforhold samtidig. En slik praksis er et tema for etikken og de implisertes moral, ikke for straffeloven. Men ekteskapsloven åpner som sagt ikke for at personer i Norge kan inngå polygame ekteskap. Ståsett-utvalget, som utredet en rekke spørsmål om forholdet mellom religion, livssyn og stat under tittelen *Det livssyns åpne samfunn* (NOU 2013: 1), pekte på familierett, ekteskapsinngåelser og skilsmisser som potensielt konfliktfylte områder mellom storsamfunn og religiøse minoriteter. Et flertall i utvalget foreslo en ordning med sivilrettslig ekteskapsinngåelse for alle, altså en slutt på at seremonien i trossamfunnet har rettslig gyldighet. Dette ble imidlertid ikke videreført i regjeringens proposisjon i 2019 og den nye loven om tros- og livssynssamfunn. (Barne- og familiedepartementet, 2019). Ståsett-utvalget foreslo heller ikke at forbudet mot polygame ekteskap skulle oppheves.

Nå foreslås det imidlertid fra flere hold at polygami bør legaliseres. Begrunnelsene kan være dels prinsipielle og dels praktiske. Noen bruker klassiske liberalistiske argumenter og mener nettopp at staten ikke skal blande seg inn i hvilke ekteskapsformer samtykkekompetente voksne mennesker velger. Andre viser til flyktninger som kommer hit, og som har levd i polygame forhold der de kom fra. Det kan oppstå til dels store

problemer med for eksempel familiegjenforening hvis en mann har flere koner i sitt hjemland, eller én i Norge og én i hjemlandet. Det er jo åpenbart at én side av spørsmålet om polygami handler om kultur, og for noen handler det også om religion.

Tillat meg en liten anekdote: For noen år siden var jeg og en kollega i Malaysia med en gruppe studenter. Her ble det arrangert et møte for oss i statsmoskeen i Kuala Lumpur. Vi fikk møte en muslimsk professor i etikk til samtale. Han gikk friskt ut med å forsvare polygami og hevdet at dette var en etisk mer høyverdig samlivsform enn Vestens seriemonogami: «Vi tar vare på kvinnene våre når vi blir glade i en ny. Dere forlater dem bare!» En av studentene, en kvinne, spurte om han innrømmet kvinner den samme rett til å ha flere ektemenn. Da svarte han at det var unødvendig, «for det er jo bare menn som er polyerotiske!»

Polygami og religion

I en av tekstene i Det nye testamente, 1. Timoteus 3.12, står det at en som skal være diakon i en kristen menighet, må være en «én kvinnes mann». Dette er ett av flere tegn på at den kristne kirke oppsto i en kultur der ulike ekteskapsformer ble praktisert, men at de kristne tidlig gikk inn for at ekteskapet skulle være monogamt. I det gamle Israel praktiserte man polygami. Patriarkene hadde flere hustruer, uten at dette ble problematisert i tekstene. Bakgrunnen var selvsagt at kvinnen ble sett på som mannens eiendom, og at kvinnen primært fikk verdi som mor. Det var fundamentalt for en mann å føre slekten videre, og mulighetene økte selvsagt hvis man hadde flere koner.

Det er først den dramatiske historien om hvordan kong David tok Batseba som medhustru som vekker moralsk harme hos tilhørerne og leserne (2. Sam 11–12). Det var imidlertid ikke polygamiet i seg selv som vakte harme, men måten David fikk henne på, og måten han behandlet Uria, hennes «eier» og sjefen for kongens vaktstyrke, på. David så Batseba bade naken i hagen, og han fikk henne brakt til seg og voldtok henne. Hun ble gravid, og David fikk hennes ektefelle Uria plassert i første rekke i neste slag mot filisterne. Han ble drept på sin «uriaspost». Da profeten Natan ble sendt fra Gud for å konfrontere David med ugjerningene, var

det ikke polygamiet som ble kritisert, men den grufulle måten dette nye ekteskapet kom i stand på. David stjal en annen manns eiendom og fikk mannen drept! Det skal de ha, de gamle israelittene: De valgte ikke bare helgener som sine helter!

Det ser ut til at polygamiet ble mer og mer sjeldent i senjødedommen, Men på Jesu tid ble fortsatt det såkalte svogerekteskapet, som er beskrevet i 5. Mosebok 25:5, praktisert. Her står det at dersom en gift mann dør barnløs, skal ikke enken gifte seg med en fremmed. Mannens bror har plikt til å ta henne til medhustru for å føre slekten videre. Praksisen kan nok også skyldes at barnløse enker var meget vanskeligstilte i samfunnet. Og igjen var det for en jøde livsviktig å føre slekten videre. Hvis enken ble gravid med svogeren, skulle barnet regnes som den avdøde manns barn (5. Mos 25:6).

I Islam åpnes det for flerkoneri i flere kontekster. Ifølge sure 4, vers 3 i Koranen kan en mann gifte seg med opptil fire kvinner. Men i dag skjer det ofte at muslimske kvinner ved ekteskapsinngåelse setter som betingelse at mannen ikke får flere koner. Et religiøst begrunnet polygami forbindes i dag likevel mest med land med muslimske majoriteter, for eksempel Saudi-Arabia, Afghanistan og Pakistan. Imidlertid er polygami utbredt også i et moderne industrialisert land som Malaysia, særlig i overklassen (Birkler, 2012, s. 29). I kristen sammenheng er mormonerne, eller «Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige», kjent for å praktisere polygami. Majoriteten i denne kirken sluttet imidlertid å praktisere polygami i 1980-årene. Det er imidlertid en minoritet som fortsatt gjør det, og dermed er det stadig liv i den amerikanske debatten om hvorvidt det er dekning i konstitusjonen for juridiske forbud mot polygami.

Mulige årsaker til polygami

Hvis man leser Det gamle testamente eller Koranen, er det nærliggende å forbinde polygami med patriarkatet. Patriarkene og kongene i Israel hadde flere koner. Det hadde også profeten Muhammed, og det finnes en klar oppfordring til menn i Koranens sure 4,3: «Ta til ekte det som passer dere av kvinner, to, tre eller fire.» Forbindelsen til et syn på kvinnen som

mannens eiendom synes åpenbar. Men det kan også være andre grunner til at polygamiet oppsto og er blitt praktisert i århundrer. Svogerekteskapet er et eksempel på at det ikke er bare mannens «lyst» på nye kvinner som begrunner praksisen. Polygamiet kan også innebære materiell og sosial sikkerhet for kvinner som kan risikere å miste dette ved ekte-mannens død. Noen trekker også frem kvinneoverskuddet i flere kulturer som en forklaring. Krig, voldelige konflikter og høyere risiko for ulykker gjør livet farligere for menn enn for kvinner og kan føre til kvinneoverskudd i en befolkning. Men mange har påpekt at det ikke finnes kulturer der dette overskuddet er så stort at det kan begrunne hvorfor menn bør ekte «to, tre eller fire» kvinner (Brooks, 2009).

Det finnes også noen få kulturer der polyandri – ekteskap mellom én kvinne og flere menn – praktiseres. Den norske sosialantropologen Heidi Fjeld har studert fenomenet gjennom feltarbeid i Panamdalen i Tibet (Vogt, 2012). Hun hevder at denne ekteskapstypen er på fremmarsj flere steder i Tibet, mens den er i tilbakegang i for eksempel India og Sri Lanka. I Tibet er det fordeling av jord og arbeidskraft som er med på å fremme denne ekteskapsformen. I stedet for å fordele jorden mellom tre brødre og dermed få altfor små jordlapper for å kunne overleve kan det være praktisk at de tre brødrene gifter seg med samme kvinne, forteller Fjeld. Ikke fordi kvinnen har «lyst» på så mange menn, men fordi jorden dermed holdes samlet og kan utnyttes med mye mannlig arbeidskraft.

Polyandri er antakelig et marginalt fenomen sammenliknet med et patriarkalsk begrunnet polygyni. Dette er et viktig poeng i min egen normative omgang med dette etiske spørsmålet, og det er også et vesentlig poeng for den amerikansk-britiske filosofen Thom Brooks (2009, s. 109), som skriver følgende i en filosofisk analyse av fenomenet med tittelen «Today, 'polygamy' almost exclusively takes the form of polygyny: one husband with multiple wives». Hvis polygami fremstår som en mulig samlivsform for kvinner og menn i samme grad, blir den etiske diskusjonen annerledes. Men hvis det er slik som Brooks og mange med ham hevder, at polygami er et patriarkalsk privilegium for menn nesten overalt der det praktiseres, må temaet drøftes også i et perspektiv der det måles mot sentrale verdier som kvinners frigjøring og likestilling.

Religiøse ekteskap

I 2014 kom Anja Bredal og Tone Linn Wærstad med en rapport om fenomenet utenomrettslige religiøse vigslers i Norge (Bredal & Wærstad, 2014). De konsentrerte seg stort sett om muslimske trossamfunn, men sikhisme og noen kristne menigheter er også representert. Som kjent har mange tros- og livssynssamfunn – kristne, muslimske og andre – vigselfrett slik at en ekteskapsinngåelse også godkjennes av Fylkesmannen som gyldig i det norske samfunnet. Moskeer med slik vigselfrett legger vekt på å tilby kun vigslers med sivilrettslig gyldighet, ifølge forskerne. Det samme gjelder kristne kirker. Men enkelte av trossamfunnene foretar rent religiøse vigslers, altså utenomrettslige. Slike samliv kan bli oppfattet som like forpliktende av de berørte parter, og det finnes ikke noe straffebud som gjør denne praksisen ulovlig. Samfunnsetisk er vel et par som kun er gift religiøst, å anse som samboere. Praksisen kan imidlertid ha uheldige sider. Det hevdes i rapporten at tvangsekteskap er blitt gjennomført på denne måten, i Norge eller i familienes opprinnelsesland. Man kan også tenke seg at dette innebærer en mulighet til å omgå det norske forbudet mot polygami. Når et ekteskap som bare er inngått religiøst, ikke «er» et ekteskap i lovens forstand, er det neppe til hinder for å være gift med flere personer enn dagens monogaminormative ekteskapslov tillater.

Det er vanskelig å ha noen formening om hvor utbredt slike ikke-sivilrettslige polygame «ekteskap» er i Norge. Men hvis det er utbredt, ville det eventuelt kunne tjene som et argument for å oppheve forbudet. Er det ikke bedre at de ulike samlivsformene kommer frem i lyset og blir utstyrt med nødvendige rettigheter og plikter og juridiske rammeverk? Slik vil noen argumentere.

Staten bør ikke bestemme over voksne menneskers samliv

La oss vende tilbake til temaene vi startet med: Hvordan skal jussen brukes overfor samtykkekompetente voksne menneskers samlivsvalg? Forbudet mot samboerskap og homoseksuell praksis ble avskaffet i 1972. Dermed

kan ingen myndighet blande seg inn i folks privatliv og mene noe om hvem og hvor mange samboere folk har, så fremt de ikke er mindreårige eller er tvunget inn i forholdet. Likekjønnede par har nå samme adgang til den rettslige ekteskapsinstitusjonen som en mann og en kvinne. Er det ikke da en naturlig fortsettelse å innføre polygami som en rettslig ekteskapsform i tillegg til monogamiet? Med unntak av sexkjøp er dette nå det eneste feltet innen samlivsetikken som er «juridifisert» og underlagt lovforbud.

Forbudet mot polygami må oppheves, mener nå flere med et liberalistisk grunnsyn i FrP og Venstre. «Staten, religionen og politikerne skal ikke blande seg opp i og sette grenser for kjærlighet og samlivsformer. Det må være enkeltmenneskenes eget valg», sa Venstre-politikeren Jonas Eilertsen til avisen Nordlys i 2008 (Eilertsen, 2008). En liknende debatt om statens rolle overfor polygami har pågått i årevis i USA. Der har også filosofer og samfunnsvitere engasjert seg, ikke nødvendigvis i en etisk debatt om hvorvidt polygami er rett eller galt, men om hvilken type stat man skal holde seg med, og hvilke rettigheter en minoritet har i forhold til majoriteten i samfunnet. Filosofen Martha C. Nussbaum overrasket mange for noen år siden da hun gikk inn for legalisering av polygami. Det er nemlig ingen som kan beskyldes henne for ikke å være opptatt av kvinners rettigheter og likestilling. Dette har vært sentrale temaer i hennes sosialfilosofi i årevis. Hun skrev følgende blogginnlegg på universitets offisielle nettside i 2008:

What about, though, a practice of plural contractual marriages, by mutual consent, among adult, informed parties, all of whom have equal legal rights to contract such plural marriages? What interest might the state have that would justify refusing recognition of such marriages? (Nussbaum, 2008)

Nussbaum legger opp til å diskutere nettopp hva som er statens oppgave på dette feltet, og hva som ikke er statens oppgave. Poenget hennes er ikke å diskutere normativt etisk om polygami er rett eller galt, eller om kvinner og barn har det bedre eller verre i polygame forhold enn i monogame. Det siste er selvsagt viktige anliggender, men det finnes også andre forhold der det offentlige må beskytte svake parter:

Well, children would have to be protected, so the law would have to make sure that issues such as maternity/paternity and child support were well

articulated. Beyond this, a regime of polygamous unions would, no doubt, be difficult to administer – but not impossible, with good will and effort. It is already difficult to deal with sequential marriages and the responsibilities they entail. (Nussbaum, 2008)

Det er fascinerende å se at Nussbaum bruker et liknende argument som min muslimske etikk-kollega i moskeen i Kuala Lumpur – at det ikke er mindre etisk utfordrende med vestlig seriemonogami enn med polygami. I begge tilfeller er det statens oppgave å beskytte svake parter, som først og fremst er barna og de gamle:

The state must protect vulnerable dependents: children and the elderly. It must also protect adult men and women against fraud and force. Beyond that, it should leave the field of intimate sexual choice to a regime of private contractual arrangement. If polygamy turns out to be a bad idea, it won't survive the test of free choice over time. (Nussbaum, 2008)

Stat og kirke

Tidligere var det de kristne kirkene som leverte både autoritativ etikk og ritualer til staten og borgerne på samlivsområdet i vår kulturkrets. Det har alltid vært grader av uenighet om samlivsetikken i kristen teologi. Men det er ikke til å komme fra at det har vært sterk kirkelig motstand mot de fleste reformer på ekteskapsfeltet. Adgang til skilsmisse, gjengifte og enkjønnete ekteskap har møtt kirkelig motstand i alle land, og Den katolske kirke har fortsatt ikke endret sin teologi og etikk på noen av disse feltene. Det har alltid vært noen teologer og kirkefolk som har støttet endringene, men ellers er situasjonen den at hver reform er gjennomført som et ledd i statenes frigjøring fra kirkens vetorett i etiske spørsmål. Martha C. Nussbaum vil helt sikkert applaudere et slikt skille mellom religion og stat. Hun er selv praktiserende jøde, men mener nok at verken jødisk etikk eller ulike former for kristen etikk skal kunne diktere statens politikk i ekteskaps spørsmål. En stat skal verne utsatte grupper og bekjempe vold, og ellers bør individene selv få foreta sine valg i samlivsetiske spørsmål. Tiden vil vise om polygami er en god idé eller ikke, hevder hun.

Verken jeg eller Nussbaum mener at kirkene skal tie i etiske spørsmål. Men kirkene verken kan eller skal forsøke å diktere staten i politiske og etiske spørsmål. Det har kirkene gjort i århundrer, særlig i de tette «ekteskapene» som oppsto mellom stat og kirke i Nord-Europa etter reformasjonen, der prostene og dommerne kunne sitte side om side i rettsalen. Den tid er ugjenkallelig forbi. Kirken er i dag én blant flere stemmer, for eksempel når biskopene uttaler seg, eller når det kommer en resolusjon fra Kirkemøtet. Da skjer det som den eldre Jürgen Habermas applauderer. I sine yngre dager mente han at religion hørte hjemme kun i privatsfæren. I senere år har han imidlertid tatt til orde for at religiøse stemmer hører hjemme også i det offentlige rom. Han talte over nettopp temaet «religion i det offentlige rom» da han mottok Holbergprisen i Bergen i 2005. Da sa han følgende:

Den liberale staten har faktisk selv en interesse av å la de religiøse stemmene slippe til i politikken offentlige sfære – den kan ikke vite om det sekulære samfunnet ellers vil bli avskåret fra viktige ressurser for menings- og identitetsdannelse. Det finnes heller ikke noen gode normative begrunnelser for en forhastet redusering av den flerstemmige kompleksiteten. (Habermas, 2005)

De kristne kirkene skal selvsagt kunne uttale seg om hvorvidt polygami bør tillates i Norge. Jeg er temmelig sikker på at det store flertallet av kristne stemmer vil si nei. Monogamiet har som kjent en historie tilbake til kirkens første tid, og parnormativiteten har stått sterkt i kristen etikk, også blant dem som mener at enkjønnete ekteskap er forenlig med kristen etikk. Dette bør kirkene tale høyt om, men samtidig er det i den «flerstemmige kompleksiteten» som Habermas beskriver, også viktig å lytte til andre stemmer. Hva sier representanter for moskeene? Hva sier sikhene og hinduene? Hva sier Human-Etisk Forbund? Og, ikke minst, hva sier feministene? Hvis våre politikere følger rådet fra Jürgen Habermas, lytter de til alle disse stemmene og flere andre før de bestemmer seg for om ekteskapsloven skal endres eller ikke.

Polygami er ikke en god idé!

Amal Aden er en norsk-somalisk forfatter og debattant som mener at polygami ikke er en god idé. I et intervju med avisen Vårt Land sier hun:

«For å være helt ærlig må kvinnene gjøre noe. De må si ifra. De må ikke akseptere at mannen tar flere koner. De må skille seg. De må ikke godta kun å bli gift religiøst.» Og hun fortsetter:

Flerkoneri er ikke bare et problem i Norge. Det er et stort problem. Det er ikke hemmelig at menn er gift med flere kvinner samtidig. Det finnes overalt i landet. ... Flerkoneri er en reversering av likestillingen, og barna i polygame forhold lider. Det er mange konflikter mellom konene, og barna ser ikke særlig mye til faren sin. De vokser opp med hat og forakt. (Aden, 2016)

Polygami – en normativ drøfting

Det viktigste argumentet for å avkriminalisere polygami og ta denne ekteskapsformen inn i den norske ekteskapsloven er at det ikke bør være statens oppgave å bestemme hvordan samtykkekompetente voksne mennesker skal leve. Dette formulerte Martha C. Nussbaum på tankevekkende vis med sitt blogginnlegg på universitets nettside, beskrevet ovenfor. I så fall argumenteres det på linje med argumentasjonen for de andre samlivsformer som ble avkriminalisert i 1972, og for inkluderingen av likekjønnede par i ekteskapsloven i 2009. Argumentet blir som følger: Staten skal ikke ta stilling til om polygame ekteskap er rett eller galt, men skal åpne juridisk adgang til at de som ønsker å inngå slike ekteskap, kan gjøre det.

Et annet argument er at det allerede er lovlig å være samboer med to eller flere partnere. Hvis man virkelig mente at polygame forhold var skadelig for de berørte parter, burde man vel også forby disse, inklusive de såkalte religiøse ekteskapene med flere ektefeller.

Slik jeg ser det, handler denne argumentasjonen først og fremst om hva slags stat man vil ha, og hvilke oppgaver staten skal utføre i menneskers privatsfære. Voksne mennesker må få ta sine egne valg. Statens oppgave er å ta vare på barn og svake parter når voksnes valg får negative konsekvenser. Det får jo også seriemonogami og skilsmisse i langt større omfang enn polygami kan komme til å få, og uten at noen tenker på å innskrenke retten til skilsmisse og gjengifte.

Når jeg likevel ikke kan konkludere med å råde den lovgivende forsamlingen til å legalisere polygami, skyldes det dels et noe annet syn på

staten og dels et annet perspektiv på dette som en verdikonflikt i et pluralistisk demokrati. I Norge er likeverd mellom menn og kvinner en helt sentral verdi som vi forplikter alle samfunnets borgere på. Vi har en lang historie med kamp mot kvinneundertrykkelse og for kvinners frigjøring som har ført Norge svært langt på vei mot reell likestilling. Dette gjør at vi også stiller krav til folk med bakgrunn i andre kulturer som bosetter seg i Norge. I Norge er det forbudt ved lov å slå kone og barn og kjønnslemleste jenter, og det aksepteres ikke at minoriteter forsvarer slike praksiser ved å si at dette er vanlig i kulturen de kommer fra, eller at det er mulig å finne dekning for dette i hellige skrifter. Likeverd mellom kjønnene og beskyttelse av barn er helt sentrale fellesverdier som alle samfunnets borgere er forpliktet på.

Hvis det var slik at polygame ekteskap var en lik mulighet for menn og kvinner i verden, ville det kanskje være irrelevant å nærme seg spørsmålet fra et kjønnsperspektiv. Men dette er langt fra tilfellet. Med svært få unntak er polygamiet intimt forbundet med patriarkatet, med menns ønske om å «eie» mer enn én kvinne. I muslimske land som godtar polygami, er det bare mulig for én mann å ha flere koner, og ikke mulig for én kvinne å ha flere menn. Monogamiet gir likestillingen langt bedre vilkår enn polygamiet. Derfor bør norske politikere lytte til Amal Adan og en rekke muslimske kvinner i inn- og utland som advarer mot å legalisere denne samlivsformen og reversere likestillingen.

Avslutning

Ut fra en deontologisk etisk tradisjon vil jeg hevde at faren for å instrumentalisere «den andre» er større i et polygamt forhold enn i et monogamt. I lys av en konsekvensetisk tradisjon vil jeg hevde at legalisering av polygami kan bidra til å reversere likestillingen, særlig i innvandrer-miljøer. I en dydsetisk tradisjon vil jeg hevde at noen verdier er overordnet og overgripende mellom ulike kontekster, og likestilling mellom kjønnene er en slik verdi. Minoriteter har krav på en stor grad av forståelse og toleranse for kulturell og etisk egenart i et pluralistisk samfunn som vårt, og staten må nøye velge hvilke områder som skal utstyres med lover og sanksjoner.

Nå er etiske modeller av denne typen av begrenset verdi i en etisk analyse. De fleste av oss vil kombinere alle tre, og det går ingen rettlinjert vei fra modell til konklusjon. Det er Martha C. Nussbaum et eksempel på. Hun kombinerer pliktetikk, konsekvensetikk og dydsetikk i sine etiske analyser og kommer til en annen konklusjon i spørsmålet om polygami. Hun anerkjenner statens plikt til å støtte svake parter, men mener at staten kan oppfylle dette på andre måter enn gjennom ekteskapslovgivningen. Jeg ville gitt henne rett hvis polygami i dagens verden fremsto som et frivillig valg for både kvinner og menn, men fordi det nesten overalt er tale om menns rett til flere koner, og utelukkende slik i muslimske land, kommer jeg til en annen konklusjon: Hvis staten legaliserer polygami, legaliserer den samtidig en praksis som etter all erfaring er kvinneundertrykkende. Derfor bør våre folkevalgte si nei til å åpne ekteskapsloven for polygami.

Referanser

- Aden, A. (2016, 9. juni). Amal Aden ber kvinner ta ansvar for egne liv. *Vårt Land*. Barne- og familiedepartementet. (2019. *Lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven)* (Prop. 130 L (2018–2019)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-130-l-20182019/id2660940/>
- Birkler, J. (2012). *Helt uden grænser – Etik og seksualitet*. København: Munksgaard.
- Brantsæter, M. C. et al. (Red.). (2001). *Norsk homoforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bredal, A. & Wærstad, T. (2014). *Gift, men ugift: Om utenomrettslige religiøse vigslor*. Rapport nr. 6. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brooks, T. (2009). The problem with polygami. *Philosophical Topics*, 37(2).
- Christie, N. (2004). *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eilertsen, J. (2008, 1. februar). Venstretopp vil tillate polygami. *Nordlys*. Hentet fra <https://www.nordlys.no/nyheter/venstre-topp-vil-tillate-polygami/s/1-79-3320246>
- Habermas, J. (2005, 29. november). Religion i offentligheten. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/religion-i-offentligheten/66158943>
- Leer-Salvesen, P. (2005). *Moderne prester*. Oslo: Verbum forlag.
- Leer-Salvesen, P. & Frigstad, K. (2006, 11. oktober). Kriminalisering til kvinnes beste? *Klassekampen*.
- Norsk retstidende. (1974). Oslo: Den norske advokatforening.
- NOU 2008: 4. (2008). *Fra ord til handling – Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

- NOU 2013: 1 (2013). *Det livssynsåpne samfunn – En helhetlig tros- og livssynspolitikk*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Nussbaum, M. C. (2008, 19. mai). What is wrong with polygamy? Chicago, IL: The University of Chicago Law Schools Faculty Blog.
- Pettersen, P., Staude T., Grøndahl, E. & Drabløs, Ø. T. (2019, 12. juni). Politiet ber homofile om unnskyldning for urett og trakassering. Hentet fra <https://www.nrk.no/kultur/politiet-ber-homofile-om-unnskyldning-for-urett-og-trakassering-1.14584656>
- Skurdal, M. (2018, 8. mars). Sexkjøp. Hentet fra <https://www.klassekampen.no/article/20180308/ARTICLE/180309972>
- Vogt, Y. (2012, 1. februar). Gift med to til seks menn. Intervju i forskningsmagasinet. *Apollon*.